

Ужгородський національний університет
Науково-дослідний інститут
карпатознавства

CARPATICA – CARPATICA

Випуск – 19

Історія і культура

Карпат

*(До десятиріччя утворення НДІ
карпатознавства)*

Ужгород – 2002

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТОЛОГІЇ

Володимир Приходько

ВПЛИВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2002 Р. У ЧЕХІЇ І СЛОВАЧЧИНІ НА ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНУ ЄВРОПУ

В історії народів, держав і цілих регіонів бувають настільки відповідальні моменти або поворотні пункти, від яких майже повністю залежить їх майбутній розвиток. Це – моменти історичного вибору. Суспільний розвиток зовсім не підлягає автоматично фаталізму “історичних закономірностей”. Суспільство – не механічна система. Дія суспільних законів набагато складніша, так як в їх реалізації присутній активний і далеко не “запрограмований” або й не передбачуваний повністю суб’єктивний елемент. І саме такими активними суспільними суб’єктами, за демократії починаючи від базового – громадянина, і здійснюється історичний вибір.

Розвинута, цивілізована демократія забезпечує всім громадянам реальну активну участь у здійсненні суспільством такого історичного вибору. Серед загальноприйнятих різноманітних демократичних форм гарантії участі громадянина в суспільному виборі – участь у формуванні політичного і персонального складу законодавчих і виконавчих органів держави через парламентські, президентські, комунальні та інші вибори. І в найбільш відповідальні моменти суспільної еволюції демократичні вибори мають історичне, а інколи й виключне значення. Саме у такому ракурсі, на нашу думку, необхідно розглядати парламентські вибори, які відбулися в 2002 р. в деяких державах Центрально-Східної Європи, насамперед в Чехії і Словаччині. Особливо в останній – СР, вибори мали доленосне значення, так як за перемоги демократичних сил відкривали можливість прискореної інтеграції до загальноєвропейських і трансатлантичних структур.

У країнах Центрально-Східної Європи завершуються серйозні системні зміни у внутрішньополітичному житті, які по суті означають закінчення складного і суперечливого перехідного періоду їх розвитку – етапу постсоціалістичної трансформації. В Угорській Республіці, Чеській Республіці та Словацькій Республіці у 2002 р. відбулися чергові парламентські вибори. Вони закріпили результати ідейно-політичної та соціально-економічної структуризації постсоціалістичного суспільства за роки системних перетворень. Перемогу на виборах в УР і ЧР отримали лівоцентристські сили, котрі сформували з поміркованими правими і лібералами ліволіберальні правлячі коаліції та уряди. В СР на виборах перемогли правоцентристські партії, які створили моноідейну правлячу коаліцію.

Блок правлячих сил в Угорщині після квітневих 2002 р. парламентських виборів складають лівоцентристська Угорська соціалістична партія (УСП) і ліберальний Союз вільних демократів (СВД). У Чехії при владі після червневих 2002 р. виборів знаходиться більш ширший конгломерат партій, який очолює лівоцентристська Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП). Членами сучасної чеської правлячої коаліції є також правоцентристські і ліберальні партії – Християнсько-демократичний союз-Чехословацька народна партія (ХДС-ЧСНП), Унія свободи (УС) та Демократична унія (ДеУ).¹

Внаслідок парламентських виборів 2002 р. в Центрально-Східній Європі сформувався своєрідний польсько-чесько-угорський політичний “рожевий пояс” – смуга правління соціалістичних, соціал-демократичних партій та коаліційних урядів за участі лівоцентристів і лібералів, так як і в Республіці Польща при владі знаходяться аналогічні політичні партії. Це – суттєва зміна в розстановці політичних сил у регіоні в цілому. Вона має стратегічно позитивний наслідок для вказаних держав – виникнення близького за характером політико-ідейного підґрунтя прискореної інтеграції з європейськими демократіями та сприятливих внутрішньополітичних передумов для вступу країн Центрально-Східної Європи до Європейського Союзу.

Справа в тому, що в значній частині держав ЄС, куди в 2004 р. будуть прийняті також РП, ЧР, СР і УР, при владі знаходяться лівоцентристські політичні сили. Незважаючи на те, що у провідних західноєвропейських державах, наприклад, у Франції, в останні роки помітним є поправління суспільства і симпатій електорату, який віддає перевагу правим партіям, вересневі 2002 р. вибори в Німеччині підтвердили міцність позицій соціал-демократії в цій провідній країні ЄС. І це – важливо, так як ФРН ще йменують “двигуном” європейської інтеграції. Від політичної волі старо-нового “червоно-зеленого” державного керівництва Німеччини суттєвим чином залежатиме інтенсивність процедур із прийому РП, ЧР, СР і УР до загальноєвропейських структур в 2003-2004 рр.

У Центрально-Східній Європі єдино у Словаччині на парламентських виборах 20-21 вересня 2002 р. перемогли 4 правоцентристські партії – Словацький християнсько-демократичний союз (СХДС), Партія угорської коаліції (ПУК), Християнсько-демократичний рух (ХДР) і партія “АНО”. Але, парадоксом є те, що саме перемога правих сил на словацьких виборах відкриває набагато кращі шанси для зміцнення словацької демократії та вступу Словаччини до НАТО і ЄС.

Націоналпопулістські та ліві партії, які знаходилися при владі в СР у 1994-1998 рр. – Рух за демократичну Словаччину (РЗДС), Словацька національна партія (СНП), Об’єднання робітників Словаччини (ОРС), своїми незваженими заявами про “третій шлях” розвитку і “нейтралітет” Словаччини, націоналізаційністськими діями спровокували негативне ставлення Заходу та загальноєвропейських і трансатлантичних інституцій до СР, що в кінцевому результаті привело до виключення країни із першої групи держав-кандидатів на вступ до НАТО і ЄС. Словаччина – єдина з-поміж держав “вишеградської четвірки” у 1999 р. не була прийнята до НАТО. Тобто, втратила шанс не тільки активної участі у формуванні нової системи безпеки на континенті, але й можливість комплексного забезпечення власної національно-державної безпеки.

Перемога продемократичних сил на парламентських виборах у 1998 р. і формування т. зв. “широкої” (право-ліво-центристської) правлячої коаліції, яка оголосила інтеграцію СР з НАТО і ЄС пріоритетом своєї зовнішньої політики, дещо покращили міжнародне становище Словаччини. Але потрібно було 4 роки настійливої роботи нової влади (1998-2002 рр.), щоб міжнародний імідж СР повністю змінився на краще. Європейська спільнота лише з відступом часу скоригувала свою раніше стриману політику щодо СР на сприяння інтеграційним снагам цієї країни. Крім того, самій Словаччині, наприклад, на переговорному

процесі з ЄС (Європейською Комісією) та у справі адаптації національного законодавства до загальноєвропейських норм прийшлося прискорено наздоганяти партнерів по Вишеграду – Польщу, Чехію та Угорщину. Підтримка з їх боку або “вишеградська солідарність” суттєво допомогли Словаччині у підготовці до вступу в ЄС і НАТО. Наприкінці листопада 2002 р. на саміті НАТО в м. Прага СР отримає запрошення стати повноправним членом цієї військово-оборонної організації.

Таким чином, уже зараз варто вважати, що парламентські вибори 2002 р. в УР, СР і ЧР були етапними. Вони остаточно закріплюють результати системних суспільно-політичних змін перехідного періоду, що тривав більше десяти років – від антитоталітарних революцій межі 1980-1990-х років до сучасності. Причому тепер – внаслідок чергових парламентських виборів відбулася своєрідна ідейно-політична “уніфікація” більшості держав регіону. В РП, ЧР і УР правлять ідейно близькі – ліволіберальні коаліції політичних партій. Той факт, що в Словаччині за результатами виборів 2002 р. до влади прийшли праві партії, з нашого погляду, не суперечить провідній регіональній тенденції зростання рівня однорідності та ідейної близькості правлячих сил у цих країнах. Попри ідеологічну відмінність із правлячими силами в інших державах Вишеграду, нову словацьку владу єднає з ними продемократичний і проєвропейський характер, що на даному етапі має більше, якщо і не стратегічне значення.

Внутрішньополітичне становище в СР значно складніше, ніж у інших державах Вишеграду. В країні внаслідок гальмування владою В.Мечіара економічних і політичних реформ у 1990-ті роки повільніше йшла і соціально-політична структуризація суспільства. Не відбулося чітке ідейне профілювання політичних сил. Деякі з них, причому і найвпливовіші, наприклад, РЗДС не мали чіткої організаційно-партійної структури, залишаючись політичними суб'єктами з елементами характеристик, притаманних організаційній побудові масових рухів.

Реальна ситуація в Словаччині надзвичайно суперечлива і суттєво відрізняється від абстрактно-теоретичних чи прикладних політологічних схем. Однією із специфік громадської думки на перехідному постсоціалістичному етапі є одночасне співіснування ностальгії за соціально стабільним минулим із прагненням до кардинальних реформ проринкового характеру, які, навпаки, звужують межі соціальних гарантій. Якщо до цього додати схильність нещодавно усамостійнених народів, а СР отримала незалежність лише в 1993 р., до державницького націоналізму, то отримаємо в результаті еkleктичний набір ідейних і ціннісних орієнтацій суспільства за широкою шкалою: від правого консерватизму до націоналпопулізму і лівого ортодоксально-марксистського фундаменталізму. Відповідно, і надзвичайно різноманітною є мозаїка політичних сил у такому ідейно розщепленому суспільному конгломераті

У Словаччині, де мешкає ледь більше 5 млн. чол., офіційно зареєстровано понад 100 політичних партій, рухів, ініціатив та інших політичних суб'єктів. Словацька політична сцена надзвичайно атомізована. Більшість партій – карликові. Регулярно виникають “партії-клони”. Періодично появляються і зникають так звані “партії фантоми”, які діють лише протягом одного виборчого періоду. Є партії – “бізнес-проекти”, а зараз – і “медіа-проекти” (партія медіального магната П.Руска – “АНО”).

Майже виключно з-поміж держав Центрально-Східної Європи специфікою сучасної політичної системи в СР (за винятком Румунії) є існування партій, які засновані на етнічному принципі. Так, в Словаччині склався блок політичного представництва майже 600-тисячної угорської меншини – Партія угорської коаліції.² Вона має дисциплінований і стабільний електорат – 10-11% всіх виборців (відповідно до частки представників угорської меншини серед населення країни і електорату), тому у будь-якому випадку потенційно є парламентською. Зазвичай, Партію угорської коаліції і постійно запрошують до блоку правлячих продемократичних сил.

Набагато суперечливішим є становище понад 10 ромсько-циганських політичних суб'єктів. Вони швидше є “політичними гуртками” навколо окремих амбіційних ромських лідерів. Значної ролі такі політичні представництва ромів у сучасній СР не грають. Більшість із 93 тис. (за даними самих ромських організацій – близько 450 тис.) словацьких ромів з неохотою прилучається до політичної діяльності. А деякі взагалі спекулюють на внутрішніх словацьких проблемах з метою отримати політичний притулок на Заході. Вони, інколи і не безпідставно, заявляють про реальні прояви націоналшовінізму та й расизму і ксенофобії стосовно ромської спільноти в Словаччині. Нібито з цих причин словацькі роми вимушені емігрувати в західноєвропейські країни – Бельгію, Великобританію, Норвегію та інші. Правда, інколи така еміграція набирає організованих форм і уже з'явився навіть термін “ромський туризм”. Тому що, по суті, спробувавши отримати політичний притулок в одній із держав ЄС, роми повертаються до СР, а через певний час “кочують” далі – до чергової західноєвропейської країни. І вдома, і за кордоном вони отримують солідні соціальні платежі. З чого і живуть. А внутрішні політичні проблеми СР їх мало хвилюють. Як і імідж Словаччини на міжнародній арені. Наприкінці 1990-х років “туризм” словацьких ромів викликав негативну реакцію в Європі і деякі західноєвропейські держави у відповідь тимчасово ввели візовий режим в'їзду словацьких громадян. Ромська проблема в СР стала предметом обговорення в Раді Європи та інших загальноєвропейських інституціях. Вони постійно вказують словацькому державному керівництву на необхідність вирішення життєво важливих питань цієї етноспільноти.

Побудованими також на етнічному принципі, але в інтересах державотворчої нації, варто вважати Словацьку національну партію (СНП) та Справжню словацьку національну партію (ССНП) і ще з десяток більш дрібних політичних суб'єктів з ідеологією словацького націоналізму. Націоналісти - СНП, та заснована “вигнанцями” з її рядів ССНП реально були і є потенційними союзниками найбільш могутньої політичної сили Словаччини – Руху за демократичну Словаччину-народної партії та її харизматичного лідера В.Мечіара. РЗДС тривало притримувався ідеї націоналспецифічного – “третього шляху” розвитку СР³. Рух не погоджувався на інтеграцію СР до трансатлантичних оборонних структур. Скандально відомим є цілеспрямований провал владою В.Мечіара загальнонародного референдуму в 1997 р. про вступ СР до НАТО. Відповідно, органи НАТО в 1997 р. на Мадридському саміті не запросили “мечіаризвану” Словаччину ввійти до альянсу⁴.

Фактично впродовж всіх років існування новітньої незалежної Словаччини основним внутрішньополітичним протистоянням було непримириме суперництво

між "мечіарівцями", тобто, РЗДС із політичними союзниками, з одного боку, та об'єднаним "атимечіарівським" блоком всіх інших політичних сил країни, з іншого боку. Лише завдяки консолідації, навіть організаційній, різноідейним політичним силам СР вдалося перемогти РЗДС на парламентських виборах 1998 р. і в черговий раз усунути В.Мечіара від влади – з поста прем'єр-міністра СР.

Та 4-річний досвід існування ідейно різношерстої правлячої коаліції виявився також непротримним. Правлячі в 1998-2002 рр. партії об'єднувала не лише антимечіарівська (анти-РЗДС) платформа, але ідентичність поглядів на демократизацію суспільства і необхідність забезпечення вступу СР до ЄС і НАТО. Однак, у сфері внутрішньої політики, насамперед соціально-економічної, в силу ідейних розбіжностей, коаліційні партії так і не змогли знайти спільної мови. Цілком можна було вважати, що правляча в 1998-2002 рр. коаліція правих, лівих і ліберальних партій потерпіла повне фіаско. Логічно мова йшла і про розвал єдиного антимечіарівського блоку, що знову відкривало для РЗДС та особисто В.Мечіара шлях до влади.

Вказаний вище погляд на перебіг політичних процесів у боротьбі за владу в СР впродовж 1990-х років та перших двох років XXI століття, безумовно, є дещо спрощеним. Описане – лише зовнішня – "подійна оболонка" багатоваріантних складніших процесів на словацькій політичній сцені того часу. Насправді ж, впродовж 1990-х років основною внутрішньополітичною проблемою СР, віссю політичної боротьби було протистояння між продемократичними (незалежно від ідейної спрямованості) і недемократичними (у вигляді націоналпопулістських) політичними силами. Словацьке суспільство ще на виборах 1998 р. висловилося в підтримку демократії та сил, які репрезентують демократичні ідеали. У 2002 р. - на чергових парламентських виборах громадяни СР знову мали скласти "екзамен" на демократію.

Зробити демократичний вибір у 2002 р. було ще складніше, так як представники націоналпопулістських сил, наприклад, РЗДС, змінили тактику, оголосивши себе правочентристськими партіями, поборниками демократичних ідеалів і навіть гарячими прихильниками євроатлантичної інтеграції (вельми цікава деталь – у виборчому штабі РЗДС на чільному місці був вивішений темносиній комбінований прапор із логотипом НАТО і зірочками ЄС, а в передвиборчій програмі Руху вступ СР до ЄС і НАТО проголошувався основним національно-державним інтересом країни⁵). Напередодні чергових виборів вони були у багатьох вигіднішій позиції, ніж демократи, - мали можливість критикувати владу з опозиції. Проти продемократичних словацьких політичних сил спрацював також негативний ефект зниження життєвого рівня населення в 1998-2002 рр.

Фактом є, що впродовж 2001-першої половини 2002 рр. опозиційні партії – РЗДС і "Смер" (котра йменувала себе партією "третього шляху"), згідно з даними щомісячних соціологічних опитувань, суттєво опереждали за рейтингом правлячий блок. Потенційно опозиція могла не тільки перемогти на виборах, але й здатна була створити не лише абсолютну, але і конституційну парламентську більшість. Деякі правлячі в 1998-2002 рр. партії взагалі не мали шансів пробитися на нових виборах до парламенту.

В падінні власної популярності нерідко винуватим було само керівництво і лідери партій. Наприклад, абсолютно розвалився лівоцентристський посткомуністичний рух. До керівництва Партією демократичної лівіці (ПДЛ), яка з 1990 р. була однією із найвпливовіших словацьких політичних сил і в 1998-2002 рр. – партією-членом правлячої коаліції, прийшли ортодоксальні марксисты на чолі з міністром сільського господарства П.Концошом, які виштовхнули лівоцентристських лібералів П.Вейса – засновника і довготривалого голову партії, М.Фташніка, Б.Шмегнерову та інших із своїх рядів. Останні за декілька місяців перед виборами заснували новий політичний суб'єкт – Соціал-демократичну альтернативу, але уже не мали достатньо часу на його передвиборчу “розкрутку”. Закономірно, СДА не потрапила до складу новообраного парламенту, так само як і ПДЛ. Трапилося так, що та частина словацького електорату, стабільну третину якого, за оцінками аналітиків, складають лівоорієнтовані виборці, під час вересневих виборів 2002 р. просто не мала за яку лівоцентристську політичну партію голосувати.

Напередодні парламентських виборів 2002 р. акцент у внутрішньополітичній боротьбі у Словаччині було перенесено на поєднання демократії з проблемою історичного вибору суспільства. Виборча перемога націоналпопулістів із союзниками означала б втрату Словаччиною надовго можливості включення в загальноєвропейські інтеграційні процеси та вступу до НАТО і ЄС. СР могла залишитися в геополітичній невизначеності та буферній, “сірій” смузі між Сходом і Заходом. Перемога демократичних сил забезпечувала б прискорену реалізацію історичного шансу інтеграції СР до загальноєвропейських і трансатлантичних структур та нові “повернення” країни до об'єднаної Європи. І це були не гучні слова або гасла. Це – реальність парламентських виборів 2002 р. в СР. Без перебільшення варто вважати, що вибори до Національної Ради НР СР 20-21 вересня 2002 р. були ключовими у Центрально-Східній Європі.

Значним чинном від результатів виборів у СР залежав розвиток геополітичної ситуації в регіоні та перспективи розширення ЄС і НАТО на Схід. Якщо б Словаччина залишилася через неприйнятні для Заходу результати парламентських виборів поза НАТО, керівництво блоку вимушено б було нагально міняти стратегічний план розширення сфери відповідальності і впливу альянсу. У запланованій і створюваній НАТО новій смузі безпеки на Сході – від Балтійського до Чорного моря виник би небажаний розрив. А “сіра” геополітична зона простягнулася б через словацьку територію аж до Австрії. Не було б у СР і шансів швидкого вступу до ЄС. Нові зовнішні кордони ЄС на Сході встановилися б по лінії держкордонів СР з ЧР, РП і УР. Розпалася б надстандартна система тісного чесько-словацького співробітництва. Під питанням було б подальше існування регіональних інтеграційних об'єднань – Вишеграду, Центральноєвропейської асоціації вільної торгівлі (СЕФТА), Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ) та інших. Відомий словацький політолог А.Дулеба уже дещо раніше фундаментально проаналізував геополітичні негативи для Словаччини і регіону Центрально-Східної Європи в цілому такого “позанатівського” варіанту розвитку ситуації і попереджав про загрозу відсунення СР (як і України) у “сіру” зону нестабільності.⁶

Слід визнати, що і Захід був надзвичайно стурбований можливістю перемоги націоналпопулістських сил на парламентських виборах 2002 р. у

Словаччині і, особливо, РЗДС та загрозою реставрації схильного до авторитаризму режиму В.Мечіара. Як зазначали українські вчені напередодні словацьких виборів: “Захід уже наперед сумний від їх можливих результатів”.⁷ Тому майже в авральному порядку в межі 2001-2002 рр. найвищі представники НАТО і ЄС офіційно і неофіційно, але публічно почали попереджати керівництво Словаччини – президента СР Р.Шустера, прем’єр-міністра М.Дзурінду та інших провідних державно-політичних діячів про недопустимість перемоги націоналпопулістів на виборах. Чільні західні представники однозначно вказували, що, коли за результатами виборів у СР буде сформовано уряд прем’єра В.Мечіара, СР не має ніяких шансів на запрошення наприкінці 2002 р. до вступу в НАТО і в 2004 р. – до ЄС. Врахувавши критику словацької опозиції, що такі заяви можна тлумачити як втручання у внутрішні справи СР, представники ЄС і НАТО почали ухилятися від прямих рекомендацій кого обирати, але багатозначно натякали, що словацький народ зробить правильний вибір.

Не є великою тасмницею, що для недопущення виборчої перемоги в СР небажаних для євроатлантичних структур партій, різноманітними каналами із-за кордону до країни почали серйозні кошти на навчання виборців, забезпечення “чистоти” виборів та інші пропагандистсько-агітаційні кампанії. Навесні 2002 р. стало ясно, що значна частина громадян СР може не прийти до урн для голосування. Низька явка виборців дозволила б опозиції набрати ще більше голосів, а РЗДС взагалі міг самостійно завоювати більшість у парламенті, отримавши понад 50% голосів виборців. Тому, наприклад, США тільки для фінансування кампанії по залученню чим більшого числа громадян для участі в голосуванні направили до Словаччини понад 12 млн. дол. США через USAID. Американський Freedom House також в аналогічному місці направили до СР майже 1 млн. дол. США (40 млн. словацьких крон). Була задіяна і спеціальна цільова програма Інституту відкритого суспільства (Дж.Сороса) “Вибори 2002”, за якою надано у вигляді грантів понад 300 тис. дол. США 18 словацьким громадським організаціям для реалізації проектів ознайомлення виборців із виборчим законодавством, порядку проведення і участі громадян у парламентських виборах 2002 р. тощо. Для організації різноманітних акцій під час передвиборчого періоду із-за кордону словацькі громадські – неурядові організації отримали понад 100 млн. слов. крон.⁸

Як зазначала уже після словацьких виборів американська преса, США здійснили безпрецедентні кроки для забезпечення виборчої перемоги демократичних сил у Словаччині. Р.Шустер став першим словацьким президентом, якого офіційно прийняли у Вашингтоні. Президент США Дж.Буш під час переговорів із президентом СР Р.Шустером у Вашингтоні 7 червня 2002 р. жорстко сформулював вимоги Заходу до Словаччини – питання вступу СР до НАТО розглядатиметься на листопадовому 2002 р. саміті альянсу в Празі лише у тому випадку, якщо на протязі одного місяця після парламентських виборів у СР буде сформовано нову демократичну владу. Тобто, США і Захід в цілому дали СР строк до кінця жовтня 2002 р. на формування нової правлячої коаліції і коаліційного Кабінету міністрів після виборів до парламенту 20-21 вересня 2002 р.⁹

Масована внутрішня і зовнішня кампанія у кінцевому результаті сприяли перемозі правих партій на виборах до НР СР. Склад новообраної НР СР із

загальною кількістю 150 депутатів за партійними клубами (фракціями) наступний:

Таблиця 1

Політичні партії в Національній Раді СР
(за результатами виборів 20-21 вересня 2002 р.)¹⁰

№ п/п	Партія	Відсоток голосів виборців	Депутати НР СР (чол.)
<i>Правляча коаліція (парламентська більшість)</i>			
1.	Словацький християнсько-демократичний союз	15,09	28
2.	Партія угорської коаліції	11,16	20
3.	Християнсько-демократичний рух	8,25	15
4.	Партія "АНО"	8,01	15
<i>Парламентська опозиція</i>			
5.	Рух за демократичну Словаччину – народна партія	19,50	36
6.	Партія "Смер"	13,46	25
7.	Комуністична партія Словаччини	6,32	11

Таким чином, 4 правоцентристські партії мають у новообраному словацькому парламенті разом 78 депутатів, які складають парламентську більшість. Ідейна близькість СХДС, ПУК, ХДР і "АНО" дозволила лідерам партій швидко – уже 22 вересня 2002 р. домовитися про створення правлячої коаліції. 15 жовтня 2002 р. відбулося перше засідання новообраної НР СР. Її головою обрано лідера ХДР П.Грушовського. Цього ж дня президент СР Р.Шустер офіційно йменував новим прем'єр-міністром СР лідера СХДС М.Дзурінду. 16 жовтня 2002 р. прем'єр представив президенту СР на затвердження персональний склад Кабінету Міністрів СР, погоджений партіями-партнерами ще раніше на засіданнях коаліційної ради. 5 листопада 2002 р. парламент затверджує програмну заяву коаліційного уряду М.Дзурінди.

Таким чином, формування нової правлячої коаліції та коаліційного Кабінету Міністрів СР відбулося швидше, ніж за визначений чинним законодавством СР строк в 30 днів. Фактично, впродовж 22 вересня – 16 жовтня 2002 р. Цим виконано і настійливу рекомендацію Заходу щодо створення дієздатного уряду СР протягом місяці після парламентських виборів. Як вважає словацький спеціаліст з міжнародних відносин І.Самсон, формальні перешкоди для вступу СР до НАТО і ЄС уже припинили існувати.¹¹

Якщо вибори у Словаччині мали тісно переплетені зовнішньо- і внутрішньополітичний аспекти, з домінантою міжнародних чинників, то чергові парламентські вибори в Чехії були набагато більш внутрішньою проблемою цієї країни. 14-15 червня п. р. у Чеській Республіці відбулися вибори до нижньої і основної палати парламенту ЧР – Палати депутатів.

Таблиця 2

Політичні партії в Палаті депутатів Парламенту ЧР¹²
(за результатами виборів 14-15 червня 2002 р.)

№ п/п	Партія	Відсоток голосів виборців	Депутати ПДП ЧР (чол.)
<i>Правляча коаліція (парламентська більшість)</i>			
1.	Чеська соціал-демократична партія	30,2	70
2.	Коаліція (Християнсько-демократичний союз-Чехословацька народна партія – Унія свободи – Демократична унія)	14,3	31
<i>Парламентська опозиція</i>			
3.	Громадянська демократична партія	24,5	58
4.	Комуністична партія Чехії і Моравії	18,5	41

Як свідчать дані Таб.2, перемогу на виборах одержала правляча і в минулому виборчому періоді (1998-2002 рр.) Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП). Вона не має абсолютної більшості в парламенті, але отримала найбільше голосів виборців – 30,2% і її представники посіли 70 із 200 депутатських місць у складі новообраної Палати депутатів. ЧСДП очолила процес створення нової коаліційної влади. Президент ЧР В.Гавел 17 червня п. р. доручив її лідеру В.Шпіллі формувати новий уряд. 18 червня розпочалися переговори ЧСДП із потенційними партнерами – т.зв. Коаліцією Це блок партій: Християнсько-демократичний союз-Чехословацька народна партія, Унія свободи, Демократична унія. Вони загалом мають 31 місце у складі новообраної Палати депутатів парламенту ЧР. Отже, нова правляча ліволіберальна коаліція в Чехії спирається на парламентську більшість – 101 із 200 депутатів нижньої палати парламенту. Впродовж одного місяця, не без проблем, було визначено персональний склад Кабінету Міністрів ЧР.

До складу новообраної Палати депутатів не потрапили 24 політичні партії-учасники виборів, яким віддали свої голоси 12,5% виборців.

Головним результатом червневих 2002 р. парламентських виборів у ЧР є суттєві зрушення у розстановці основних політичних сил, якщо і не кардинальна зміна їх співвідношення. Центральною внутрішньополітичною проблемою Чехії впродовж 1993-2002 рр. було протистояння між майже рівними за вагою, місцем і роллю на чеській політичній сцені лівоцентристською ЧСДП і правоконсервативною ГДП. Воно доповнювалося, або, точніше – загострювалося особистим суперництвом двох лідерів М.Земана (ЧСДП) та В.Клауса (ГДП).

До кінця травня 2002 р. передвиборчі рейтинги основних партій-суперниць – ЧСДП і ГДП залишалися рівними. Лише останнє червене опитування найбільш об'єктивної чеської агенції “ТНС Фактум” показало відрив соціал-демократів: ЧСДП – 28%; ГДП – 24%; Коаліція – 16%; КПЧМ – 12%; інші партії – 19%.¹³

Участь у голосуванні на виборах 14-15 червня 2002 р. взяли лише 58,8% громадян ЧР, які мають право голосу. Це – найнижчий показник явки виборців у Чехії за весь постсоціалістичний період 1990-2002 р. Що свідчить про зростання політичної апатії в суспільстві. Низька участь громадян у голосуванні зіграла на руку лише лівим чеським партіям, які мають дисциплінований електорат.

Зниження активності виборців було також результатом цілеспрямованого застосування політтехнологій і чорного піару в передвиборчій боротьбі в ЧР. Опозиційними і позарламентськими партіями насаджувався стереотип, що вибори нічого не вирішать і все рівно ЧСДП і ГДП знову кулуарно домовляться про поділ влади. У ході передвиборчої кампанії з'явилися анонімні великі білборди із черговим написом: “Голосуйте за ЧСДП або ГДП! Ми уже якимось домовимося...” Справа у тому, що в попередній виборчий період соціал-демократи, які не мали парламентської більшості, правили в 1998-2002 рр. за підтримки в Палаті депутатів фракції конкуруючої ГДП. З приводу цього була укладена спеціальна міжпартійна політична – т. зв. “опозиційна угода”. Можливість повторення такої політичної змови між ЧСДП і ГДП відштовхувала громадян ЧР від участі у виборах 2002 р.

Феноменом стало те, що значна частина чеського електорату схилилася до підтримки комуністів. КПЧМ єдина партія, яка на виборах 14-15 червня 2002 р. майже у два рази, порівняно із попереднім періодом, збільшила чисельність депутатів у нижній палаті парламенту. На виборах 1998 р. КПЧМ отримала в парламенті 24 депутатські місця, а зараз – 41.

З інших теперішніх парламентських партій лише ХДС-ЧСНП дещо збільшила своє парламентське представництво: з 19 депутатів від партії у 1998 р. до 21 – у 2002 р. Та провалився її партнер по Коаліції – УС, парламентське представництво якої скоротилося із 18 до 8 (плюс 2 незалежні). Загалом Коаліція сумарно мала у 1998 р. 37 депутатів, а зараз – 31. І до нового правлячого блоку з ЧСДП Коаліція вступає занадто “молодшим” партнером. Хоча весь попередній чеський політичний досвід 90-х років показує, що чим меншим є коаліційний союзник тим більші у нього амбіції і схильність провокувати коаліційні суперечки та урядові кризи, шантажуючи “старшого брата” (тобто провідну і найбільшу зпоміж правлячих політичну партію, у даному випадку – ЧСДП). Соціал-демократи у попередньому складі парламенту мали 74 депутати, зараз – 70. ГДП – 63, зараз – 58.

Нищівну політичну поразку на парламентських виборах 2002 р. в ЧР потерпіла правоконсервативна ГДП і особисто В.Клауса. Ще ніколи за період постсоціалістичної трансформації в Чехії клаусівці не знаходилися у такому принизливому стані. Фракція ГДП у новообраній Палаті депутатів не має ніякої можливості хоча б вплинути на затвердження розроблених соціал-демократами і неприйнятних для неї законопроектів. ЧСДП за підтримки Коаліції і "тихого" сприяння КПЧМ зараз може вносити навіть зміни до Конституції ЧР та приймати конституційні закони які повинні бути схвалені 60% депутатів (120 чол.). ГДП із 58 депутатами не здатна заблокувати цю процедуру. Загалом ГДП, можливо, тимчасово перетворюється у безсилою статистику на чеській політичній сцені.

Таке посилення позицій ГДП – надзвичайно серйозна зміна в розстановці чеських політичних сил. Але і функціонування нової соціал-демократично-коаліційної влади протягом декількох місяців другої половини 2002 р. засвідчило, що правлячий блок не може обійтися без криз. Уже при підготовці деяких законопроектів щодо введення додаткових податків та проходження їх через нижню палату парламенту виникли внутрішньокоаліційні суперечки, які ледь не привели до розпаду блоку правлячих партій. Можливо і чеський експеримент поєднання при владі партій-партнерів різного ідейного спрямування, як це було у Словаччині в 1998-2002 рр., також буде не зовсім вдалим?

Але політичні процеси в ЧР, що відбуваються після парламентських виборів 2002 р. не мають гострий і конфронтаційний характер. Чеське суспільство внаслідок реформного випередження, наприклад, над Словаччиною, уже пройшло період інтенсивної структуризації. Чеські політичні партії і рухи давно ідейно профільовані. Методи політичної боротьби і зміни владних сил у сучасній ЧР близькі до загальноприйнятих в Європі.

Незалежно від зміни партій, кіл і осіб на верхівці державної влади ЧР незмінним залишається внутрішній курс на демократію та зовнішня політика, спрямована на виконання Чехією обов'язків члена НАТО і майбутнього повноправного члена ЄС. Тому і на парламентських виборах 14-15 червня 2002 р. у ЧР зовсім не стояло питання про історичний вибір і захист демократії. Цей вибір чеське суспільство уже зробило. В силу зрілості і високого рівня розвитку демократії варто вважати сучасну ЧР стабілізуючим чинником у цілому регіоні Центрально-Східної Європи. Поступово до європейських ідеалів наближається і молода словацька демократія. Загалом, здійснений нами аналіз засвідчує, що парламентські вибори 2002 р. в СР і ЧР мали в основному позитивний вплив на розвиток як цих держав, так і регіону Центрально-Східної Європи в цілому.

¹ Див.: Дорош Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: Рік 2002 – завершення трансформації? // Регіональні студії (випуск №5) // Збірник наукових праць. Ужгород: Ліра, 2002. – С. 106-108.

² Kroupa J., Koudelka Z., Svatoň J., Šimček V., Vlčková R. *Politologie*. – Brno: Masarykova univerzita, 1998. – S. 157-158.

³ *Ibid.* – S. 183-184.

⁴ Slovensko 1997.. *Súhrna správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998./Ed.M. Butora.-Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998.-S.235-237; Slovakia 1998-1999. A Global report on the State of Society / Ed.G.Mesežnikov, M.Ivanytyšin, T.Nicholson.-Br.:1999.-P.168; Madridsky summit NATO. Sbornik dokumentů. – Pr.: Česká Atlantická komise, 1997.*

⁵ Volby 2002: Analýza volebných programov politických stran a hnutí. – Br.:IVO,2002. – S.37.

⁶ Див.: Duleba A. Koniec súčasnej strednej Európy? Ukrajina a Slovensko po prvej vlnе rozšírenia NATO. Geopolitické scenáre budúceho vývinu neintegrovanej strednej Európy a alternatívy pre Slovensko / Doslov J. Alner. – Br.: Inštitút pre verejné otázky, 1998.

⁷ Дорощ Л., Сюсько І. Названа роб.-С.110.

⁸ Rončák I. Zlyhanie tretieho sektora // Domino forum. - N 41. – S.4.

⁹ Palata L. USA: Čekáme dôveryhodnou slovenskou vládou // Hospodárske noviny. – 2002. – 10 červná. – S.10.

¹⁰ Складено за: Pravda. – 2002. – 23, 24 septembra; SME. – 2002. – 23, 24 septembra.

¹¹ Samson I. Na Západ prefikanosťou // Domino forum. – N 40. – S.7.

¹² Складено за: www.volby.ihned.cz.

¹³ Hospodárske noviny. – 2002. – 12 júna. – S.18.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ

Ідзьо Віктор. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX – XIII ст.).....	4
Бача Юрій. Роздуми про народну культуру карпатських українців.....	11
Задорожний Володимир. Поміщицькі промислові підприємства Східної Галичини у системі товарного виробництва кінця XVIII – першої половини XIX ст.....	27
Куцов Костянтин. Політична думка в Закарпатті кінця XIX століття.....	43
Токар Маріан. Багатопартійність Чехословацької Республіки (1919-1939): приклад Підкарпатської Русі.....	55
Худанич Василь. Участь політичних партій Закарпаття у боротьбі за автономію напередодні Другої світової війни.....	63
Баглай Йосип. На світанку українського національного відродження (Августин Волошин – співорганізатор і незмінний куратор “Руського театру товариства “Просвіта” в Ужгороді”).....	72
Косик Володимир. Розкол ОУН у світлі документів.....	94
Гапоненко Ірина. Закарпаття в радянсько-чехословацьких відносинах періоду Другої світової війни (вересень 1939 – жовтень 1944 рр.).....	114
Мишанич Василь. Методологія дослідження історії аграрних перетворень на Закарпатті в 1944-1950 рр. сучасною українською історіографією.....	147
Малець Олександр. Етнічна консолідація і самоідентифікація румун Закарпаття 1944-1991 рр.....	162
Зан Михайло. “Орієнтувальний матеріал членам і кандидатам в члени Компартії України.....”.....	177
Алмашій Володимир. Стан проблем національних меншин в Словацькій Республіці на прикладі угорської національної меншини.....	193
Бисага Юрій. Конституційно-правове регулювання місця і ролі національних меншин у складі першої Чехословацької Республіки.....	207
Переш Іван. Традиції конституційної юрисдикції Чехословаччини: деякі аспекти проблеми.....	212

ІСТОРІЯ В ПОРТРЕТАХ

Белень М., Белень О. О. Мандич – скульптор епохи Т.-Г. Масарика.....	222
Опанасенко Віталій. Василь Кукольник: штрихи до портрета.....	227
Опанасенко Віталій. Родина Орлаїв.....	230
Вегеш Микола, Хоменко Олександр, Росак Віктор. Культурно-освітня, виховна та наукова діяльність митрополита Андрея Шептицького.....	239

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Довганич Омелян. Збагачуємо історію рідного краю. Нотатки про книги з історії закарпатських сіл.....	273
Довганич Омелян. Унікальні документи доби тріумфу і трагедії Карпатської України.....	290
Гапоненко Ірина. Бібліографічний покажчик наукових публікацій, помішених у випусках збірника “Carpatica – Карпатика” за 1992-2001 рр.....	294

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТОЛОГІЇ

Приходько Володимир. Вплив парламентських виборів 2002 р. у Чехії і Словаччині на Центрально-Східну Європу.....	334
---	-----